

МИХАИЛО ЛАЛИЋ
ЛЕЛЕЈСКА ГОРА

МИХАИЛО ЛАЛИЋ

ЛЕЛЕЈСКА ГОРА

БЈЕШЕ ТАМА

*Бјеху мушка прса охладњела,
а у њима умрла слобода
кад кад зраке умру на планину
кад утоне сунце у пучину...*

ЊЕГОШ

МАГЛА

Мало прије биле су ту ливаде, дивљаке и жбуње око путељака. С оне стране долине, ако се добро сјећам, ширила се висораван с јаругама. Сад је све друкчије: магла легла преко рушевина, растаче их полагаано и упорно у тишини. Од зеленила и чврстине остале су само нејасне успомене – оне се губе као у сну, или пливају на таласима и појављују се на другим мјестима да ме изненаде. Чини ми се да то и јесте сан, само продужен нешто друкчије него обично. Понекад се укаже нека стијена – маглом нападнут и преобличен остатак већ потошњене обале. Не знам ни је ли то стијена, или је прамен магле између двије пукотине које саме зарастају чим се додирну. Затим задуго нема ничег, само ми, без сјенки, нечујни, ронимо у ту расплинутост, у то што личи на тијесто, а у ствари је бљутава благост без дна и без неба.

Не знам право гдје смо и нећу да мислим о томе. Нека мисли Васиљ – он је баш наваљивао да пођемо преко Ђавоље чесме. Или нека мисли Иван Видрић ако хоће – његова је дужност да о свему мисли, а мени је добро и овако. Лутам и једва их назирем како један за другим тетурају кроз пећине од прамења вијугавим ходником који се стално пење; узалуд се пење, а зато понекад почиње да се спушта. То је као да се отварају врата подземних дворана и тајанствени свјетови из маштања која су се обновила и обистинила. Кад би се могло да се сасвим вратим тим

стварима и оном стварању из ничега и без циља ја бих му се врло радо препустио. Има у томе неке чудне сласти чији непрекидан наговјештај повремено осјећам, као жамор тамних дозива, негдје сасвим близу. Хтио бих да га нађем, а не знам како – измиче ми кроз неке поре, измакао је већ.

Умјесто тога, као у сну кад се изненада измијени приказ – кад потрчиш за лептиром а суочиш се с ђаволом – препознајем себе какав јесам, скоро право: брада, ваљив, кост и кожа, омражено нешто, гоњено, пизма на неке што су живи, успомене на неке мртве, и уз то само гомила дроњака... Испод пазуха ме мучи шуга – она се лагано шири с ребра на ребро и дубе. Једна закрпа ме ваздан завитлава: лапара ми низ стегно и понекад се чује, сасвим се нејасно чује као нешто што се креће у даљини. Некад је далеко, а некад се приближи и изгледа као кораци – као да се задихан неко привлачи да опали изненада и без промашаја. Двапут ме тако преварила, трећи пут неће. Ножем сам је откинуо и гледам је – мртва ствар, нијема сасвим, а свеједно чудна: као да сам је с непознатог, или с мртваца откинуо, затим као да ми је сама дошла и неку нејасну поруку ми кроз ту маглу донијела.

Гледам је и сјећам се Куштримове пећине и гомиле гдје су Фату Куштримову каменовали. Велики је вјетар урлао око пећине као да ала али довикује „А-а-а кује-кушетрим“ без престанка. Нико Сајков је излазио да осмотри, доносио дрва за ватру и опет одлазио да стражари. Био сам се покрио ћебетом до појаса, скинуо сам чакшире да их Ања окрпи, гледао сам како Ања пара шавове нечије старе кабанице да баш ову овдје закрпу из ње извуче. Усне су јој биле стиснуте због оних гњида и вашака, али она ништа није казала. Није уста отворила, била је већ навикла, а ја сам се свеједно стидио и кроз стид мислио: има ли нечег између Ника и Ање, кад су тако често сами, и је ли то љубав?... Јесте љубав, мислио сам, и сасвим је загрцнута – јер то је оно глувонијемо чудовиште што се зове прва љубав и што не зна шта ће са собом.

„Што си стао, Ладо“, пита ме Васиљ и руга се: „Читаш новине?“

„Ослобађам се прошлости“, и бацих закрпу у маглу.
„Немој, не буди луд! Неће ти ништа остати кад се са свим ослободиш.“

„Остаће ми шуга и брада, а то није мало.“

„Имаш се чиме похвалити.“

„Имаш ли ти нешто боље?“

Он је уображавао да има, би му криво кад се увјери да баш нема. Рече да би боље било да завежем, ја га подсјетих да је он први почео и да обично први почиње. Лице му се искриви и поче да личи на блиједи мјехур у магли. Тежи сам му, рече, него Талијани. Тежи је он мени, рекох му, него Талијани и четници заједно – од њих могу да побјегнем бар донекле, а од њега не. Па што онда идемо заједно, упита он, зар не бисмо могли да се растанемо...

У ствари њега забрињава нешто друго, или је дремован па виком, на силу, хоће да се пробуди. И код мене је нешто слично – хтио бих бар да се чујем, кад сам већ невидљив постао. Потребан нам је, изгледа, неки доказ, нешто као огледало, неки одјек, да сами себе увјеримо да смо још живи. Јесте, живи смо и способни смо – ако не за друго, бар за свађу. И тек што смо осјетили сласт те свађе у магли, а Иван Видрић поче да је гаси:

„Нека тога, де! Шта се стално рогљате?“

„Ми се не рогљамо“, рече Васиљ. „Разговарамо, људи смо живи – не може се све ћутке.“

„Јесте“, окренух се и ја против Ивана, „само ти можеш ћутке.“

„Што не нађете нешто друго за разговор“, рече Иван.

„Ти нам одреди тему“, подсмјехну се Васиљ.

„И пропиши тезе“, додадох ја, „заједно са стручном литературом.“

„Боље је да се свађамо, него о глади да причамо и о западном фронту.“

„А баш је данас згодно за путовање“, мирно рече Иван.

„Зар је ово дан“, зачуди се Васиљ. „Није, нема данас, ово је маглас!“

Иван ћути и одмиче да прикрије смијех који му је искривио лице. Сузбили смо га, али он то не осјећа. Сав је срећан, чини ми се, што нас је сложио против себе. То је природно, јер он се изненада нашао у својој средини и материји – потошљен у њу преко главе. Увијек сам наслућивао да он није као Васиљ и ја – није површинско биће хуке и сујете. Њему не треба огледало, не ни одјек, ни вика – зна он и без тога да постоји, и шта хоће и како ће то постићи. Дубок је, па чак и кад не зна – зна да ће знати, и не предомишља се него полако ради. То је један од оних што у тами и дубини дуго мијесе неку трајност која ће изненадити откуд и како се створи. Некад заиста испадне трајна; други пут, кад не успије – такви стрпљиво мијесе опет, од истог или од другог тијеста, као да ништа није било: други устанак, па трећи, па четврти – никад краја...

Једна јела, оборена некад давно, изгрижена временом, бјеласа се у распадању као оглодан костур морске немањи. Наоколо су боровњаци, у њихове се жилаве сплетове пропада до кољена. Не миришу, никакав се мирис не осјећа, само блатњав потмули задах магле. Има грана, између њих се назиру мале смрче претворене у авети. Дуго, неодлучно свитање без јутра и без дана, закржљало, почело је најзад да се покајнички повлачи и смркава. Једна неподвижена шума, не знам ни откуд изби та шума, изненада нас опкољава кривим сабљуринама грана. У тами се стаза изгуби, а друга се намјесто ње не појави – то је као да нам се последњи фењер угасио. Сјели смо на смрчеве жиле, уз стабло чију невидљиву круну у висини осјећамо само по томе што из магле исцјеђује кишне капи. Мирис смоле, размекшан и измијењен, дође однекуд као прича о нечем нејасном, неповратном, што је некад лијепо било.

Васиљ је довукао суве гране да наложи ватру. За њега је велико уживање кад може уз ватру да припече табане и припали цигарету жаром с огњишта. Мени је довољно само да гледам ватру, она је као нешто живо – једина жива снага која нам је још увијек остала вјерна и само димом може да нас изда. Данас нека гори, дим се неће видјети. Већ пуцкара – слути опет на препуцавање – и пламенови

искачу један за другим: мале црвене вјeverице пропињу се и премећу једна преко друге. Шире се нови мириси – једни из коре а други из срчанице. Један други свијет ствара се у исто вријеме: горе је чађав кров, месо се под кровом суши, са стране су брвна с маховином између балвана. Све се тако поправља чудесним бојама ватре, чак и покојна прошлост. Можда и нијесмо све шансе изгубили, него је то само привремени изглед – прикупићемо остатке, оживјећемо их; гдје је сад један или двојица – биће читава десетина.

Опазио је Иван нешто у близини – гура ме лактом и главом показује на десну страну. Смјешка се – није ништа опасно. Окренух се: један зец чучи, и гледа нас, и шапом трља очи да боље види. Није сасвим сигуран шта смо – пријатељи или не. Није стари зец, још он не познаје свијет. Дође ми да га помилујем по глави, одавно никог нијесам помиловао – али он би се од тога уплашио. Више волим да га овако гледам: има дрхтаву њушкицу којом покушава да нешто пита и сазна о ближњима. Очеvidно се чуди, јер све га живо прогони, а одједном је наишао на неке што не лају и не трче за њим. Шта су они?... Васиљ осјети да се појавило нешто ново и осјети с које је стране. Држао је пушку преко кољена, мало је помјери и опали. Груну мукли пуцањ и угуши се без одјека, у магли се расу пахуљица сиве длаке.

„Што га отјера“, пита Иван.

„Њушка ми ту као шпијун.“

„Што не пусти Лада, он би га погодио.“

„Зар би? Имао је времена, па што није?“

„Не ваља што си тако брз, поквариш ствар.“

„Такав сам по природи, узалуд причаш.“

„Сад бисмо имали ручак, а овако га нема. Треба да идемо.“

Треба, јер пуцањ нас је открио ако има неког у близини. Можда има – стално шаљу у шуме неке што их зову „летеће десетине“. Стално налазе нека страшна имена за те своје десетине – то су од нас научили. Скањујемо се неко вријеме – баш нам је лијепо било под том јелом поред

ватре. Иван раставља угарке и завлачи их у земљу да се угасе. Пишти жаровље, љутим димом се брани и свети. То нас најзад отјера. Напипали смо неку бразду што личи на стазу, тим идемо. Свјетлост је неједнака: на пропланцима изгледа да почиње свитање, а послије се опет смркава. Већ дуго идемо – колико пропланака, толико дана. Изронили смо најзад на голетију сличну оној око Тавоље софре. Неко вријеме ми се чини да је то с лијеве стране; Васиљ, напротив, вуче десно. Једна стијена израсте да ми докаже како је он у праву, али онда видјех да је и та стијена од магле и маште. Нема оне чесме, не чује се нигдје близу, пут скреће уз брдо – није то...

Не знам гдје сам, али то ми није необично. Кад се човек удружи с Иваном, уз њега научи да ћути и кад не зна гдје је. Увијек се негдје изађе – на неки пут или на ријеку. Сад је брдо. Не препознајем које је, само памтим – дуго траје. Чини ми се да је то нека уска греда која се пружила у велики бескрај ван земље и њеног ваздушног омотача. Баш да видимо! Ако излази ван земље, онда тамо више неће бити ни магле. Лијепо би било кад би тако било – кад стигнемо до краја греде, испружићемо се на сунцу. То тамо мора да личи на неки високи балкон, или на чардак ни на небу ни на земљи, с којег може да се гледа како магла гризе земљу прекривену окупацијама, потјерама, засједима, свачим. Фино бисмо се испружили да пљуцкамо на све то – нек нас они доље узалуд уцјењују и траже. Глад би нас мучила и даље; али нама то не би било важно – на сунцу глад није тако мучна као у магли.

Најзад и тој греди дође крај: једна главица, крастава од камења, друго ништа. Васиљ би хтио и даље да се пење, а нема куд. И ја бих хтио, али Иван неће.

„Доље“, каже он Васиљу. „Шта се мислиш?“

„Не иде ми се доље“, рече Васиљ. „Дојадило ми је све то доље.“

„Ти, чини ми се, не знаш гдје смо?“

„Не. А ти знаш ли боље?“

„Требало је да то раније кажеш.“

„Зар би се од тога нешто побољшало?... Не вјерујем.“